

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

§. 3. Cantus Ecclesiastici qui fuerint primi inventores. De Musicis, & Cantoribus, eorumque discrimine. De Tonis, seu modis tropicis. Omnen Musicae mutationem malam esse. Cur ab hodierna musica non ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

mittente Damaso Pontifice, ut quidam aiunt apud (y) Cresolium in Mystagogo. Sed verior, & communior sententia Platinae est asserentis eorum usum tempore Vitaliani Papae circa annum Domini 660. in Ecclesiis incepisse. Desino, si prius Ecclesiasticos cantores admonero, ne ad usum illicitae voluptatis assumant, quod sancti Patres ad affectum pietatis instituerunt. Talis enim debet esse sonus, tam gravis, tam moderatus, ut non totum animum ad sui rapiat oblectationem; sed eorum quae cantantur sensui, & pietatis affectui maiorem relinquat portionem.

§. III.

Cantus Ecclesiastici qui fuerint primi inventores. De musicis, & cantoribus, eorumque discrimine. De tonis, seu modis tropicis. Omnem musicae mutationem malam esse. Cur ab hodierna musica non iidem effectus sint, qui ab antiqua. Actum obiter de triplici genere cantus Diatonico, Chromatico, Enharmonico.

I. **A**B Apostolis, & Apostolicis viris Ecclesiasticis cantus initia fuisse, doctissimus Cardinalis (a) Baronius tam evidenter ostendit, ut nihil ejus eruditioni adjungi possit. Quod autem (b) Theodoretus, & Nicephorus S. Ephraem Syro harmonicæ modulationis inventionem attribuunt, id ita intelligendum est, quod vel antiquum cantum in aliqua particulari Ecclesia instituerit; vel canendi methodum, & notulas intervallo- rum ac vocum indices aliqua faciliore ratione innovarit. Sic Joannes Damascenus novam quandam musicæ rationem pro Ecclesiasticis cantibus adinvenisse perhibetur. Sic Magnus Gregorius non omnem cantum, sed planum & unisonum adinvenit, quo deinceps semper

y Cresol lib. 3. Mystag. cap. 27. a Baron. an. 60. nu. 24. & seqq. b Theodoret, hist. Eccl. lib. 4. c. 29. Nicephor. lib. 2. cap. 19.

ūsa est Ecclesia Latina. Sic etiam Guido Aretinus Mo-
 nachus sancti Benedicti anno Domini vigesimo secundo
 supra millesimum maxima omnium admiratione novam
 musicæ rationem, novasque claves edocuit, & manum
 quam vocant cum sex vulgaribus notis, aded ut puer rû-
 dis & semigrammaticus paucis mensibus addisceret
 quod homo grandævus, magnoque pollens ingenio vix
 pluribus annis addiscere potuisset. Erat enim ante ip-
 sum difficillimus cantus, quem nunc balbutientes pue-
 ri nullo negotio ediscunt. Hoc item seculo Erycius (c)
 Puteanus vir eruditissimus, & omni doctrina refertus
 duobus editis libellis ad sex vulgares notas septimam ad-
 jungere conatus est, ut omnes vocum mutationes tol-
 lantur, quæ pueris majus negotium in cantu discendo
 facessunt; & hoc modo praxis musicæ multo facilior
 reddatur. Porro musica antiqua pro notis literas Græcas
 habuit, nunc rectas, nunc inversas, nunc alio situ su-
 per verba canenda collocatas. In mediâ literarum usus,
 sed latinarum, de quibus earumque significatione in su-
 perscriptione cantilenæ extat Notkeri Monachi parvus
 tractatus in supplemento Bibliothecæ veterum Patrum
 editionis Colonienſis. In harmonica denique nostra di-
 versa formâ est, ut omnes norunt. Scripsit de notis musicis
 librum Alypius Græcus, cujus meminit Vincentius Galilæus
 in suo opere de nova, & antiqua musica, quod musi-
 cis, & cantoribus valdè utile est. Cantorum verdè,
 & musicorum magnum esse discrimen docet (d)
 Boëthius. Cantor ille est, qui harmonicæ rationis ex-
 pers, & à musicæ scientiæ intellectu sejunctus famu-
 latur, nec quicquam affert rationis: is autem musicus
 est, qui ratione perpensa canendi scientiam non servi-
 tio operis, sed imperio speculationis assumit. Cantor
 nec discernens musicam, nec dijudicans, vocem suam
 flectere quidem, elevare, ac deprimere novit per phton-

c Puteanus in Musathena, & Pallade modulata. d Boëth. de musica lib. 1.
 cap. ulto

578 DE CANTU ECCLESIASTICO,
gos, & intervalla; sed musicum systema, variamque
modorum ordinationem profus ignorat. Musicus ordi-
nat, & componit cantum, scitque eorum quæ cantan-
tur rationem reddere. Hoc prænotato, quia Davo, &
Oedipo debitor sum, operæpretium me facturum ar-
bitror, si quædam de tonis, & modis musicis tractave-
ro, quo prænoscentes musicæ artificium, & ornamen-
ta, alacriores in Dei laudibus decantandis sacri cantores
inveniantur. In qua sanè tractatione ne molestus sit mi-
hi lector, si prolixus fuero; nam, ut fatear quod res
est, & musicam amo, & pudet me plerosque Ecclesia-
sticos viros totius vitæ cursu in cantu versari, ipsum ve-
rò cantum, quod turpe est, ignorare.

II. Ex diapason igitur consonantiæ speciebus, ut
cum (e) Boëthio loquar, existunt qui appellantur mo-
di, quos eisdem tropos, vel tonos nominant. Sunt au-
tem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel
gravitate, vel acumine differentes, quorum omnium
compositio plenum continet diapason, sive octavam,
ut aiunt, quæ ex octo vocibus constat, & septem in-
tervallis. Omnis verò tonus certos modos, & terminos
vocis elevandæ vel deprimendæ diffinit, & certis qui-
busdam differentiis omnem cantum coërcet, qui quo-
niam à gravi vertitur in acutum, inde tropi nomencla-
turam accepit. De numero, & nominibus eorum dubi-
tatum sæpe est à viris doctis. Martianus Felix Capella
quindecim enumerat, quorum quinque principales,
alii collaterales sunt additis particulis *super* & *subius*, *super*
& *subius*, quia super vel subius principales proximè col-
locantur. Primus est Lydius, cui adherent hyperly-
dius, & hypolydius. Secundus Iastius, cui sociantur
hyperiastius, & hypoiastius. Tertius Æolius cum hyper-
æolio, & hypoxolio. Quartus Phrygius cum duobus
hyperphrygio, & hypophrygio. Quintus Dorius cum
hyperdorico, & hypodorico. Alypius eosdem quindecim

* Id, ibid, l. 4. c. 14.

modos enumerat. Verum hi modi superadditi ad pleni & integri systematis sensibilem harmoniam inutiles sunt, quos Cassiodorus ita constituit, ut à se invicem sola semitoni intensione, vel remissione superentur: propterea in genere datonico locum habere non possunt. Plato numerum senarium, Aristoteles, Bacchius, & Pappus Alexandrinus septenarium non excedunt. Ptolemæus ut totum disdiapason systema modulis conveniret, octavum & acutissimum modum adjunxit, quem hypermixolydium nuncupavit. (f) Censorinus, Genera, inquit, carminum tredecim sunt, ex quibus prima sunt Dorium, Phrygium, Lydium. His accesserunt gravissimum hypodorium, mox duo hypophrygii gravior, & acutior: deinde Dorium medium, tum Phrygium gravis & alter excelsus: totidem Lydii, gravis & acutus: tum Mixolydii pari diversitate, postremò Hypermixolydium acutissimum. Practici recentiores post Henricum (g) Glareanum sex tonos authentos ponunt ex harmonica, totidemque plagales ex arithmetica divisione diapason: nec plures esse posse contendunt, quod non sint plures species diapason. Lucius (h) Apuleius modos sic recenset. Seu tu velles Æolium simplex, seu Asiū varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Hunc verò Apuleii textum corruptum esse monet Glareanus lib. 2. cap. 11. & non *Asium* legendum, sed *Iastium*, nam de modo Asiō nulla apud reliquos Scriptores mentio est. (i) Philostratus Lemnius Æolia, & Pamphilia modulamina commemorat. Euclides, Aristoxenus, Plutarchus, Quintilianus Aristides, Lucianus, Athenæus, Emmanuel Bryennius, & omnes antiqui Scriptores discrepant non in numero tantum & nomine, sed in eorum etiam initiis, proprietatibus, & finibus assignandis. Referunt hac de re varias eorum sententias. (k)

f Censorin. cap. 21. g Henric. Glarean. in dodecachordo. h Apuleius lib. 1. floridor. i Philostrat. vitæ Appollon. l. 1. c. 10. k Buleng. 2. de Theat. c. 17. Galilæus lib. de mus. antiq. Donius de Tonis antiquis.

380 DE CANTU ECCLESIASTICO,
Bulengerus, Galilæus & Joannes Baptista Donius. Sed
hanc omnem controversiam de vocibus esse hinc colli-
go, quod ex hominum arbitrio pendeat, quis primus
tonus sit, quis secundus, quis tertius. Debet enim
investigari omnium specierum diapason natura ex gra-
vitate, & acumine vocum; sive ex intensione, & re-
missione chordarum, quæ certa & invariabilis est; seu
tonum illius diapason primum, seu tertium nuncupe-
mus. Porro modi musici gentiû vocabulo designati sunt,
quæ pro varietate morum, & ingeniorum variis etiam
modis delectabantur. Sic nos quoque diversum musicæ
stylum apud diversas nationes esse dignoscimus. Sunt
Gallicæ modulationes hilares, molles, concitatae, cho-
reïs, & sa'tationibus idoneæ: Hispanicæ severæ, ve-
hementes, tetricæ: Italicæ graves, magnificæ, nobiles,
insinuandæ pietati, moribusque efformandis aptissi-
mæ.

III. Illud autem ab antiquis observatum est, nun-
quam ab aliqua gente mutatam fuisse musicam, quin
& ipsa in deterius mutata, ipsique mutantium mores
in pejora delapsi sint. Idè quotquot scripserunt de
musica, semper recentiori rejecta, antiquam commen-
darunt. Plutarchus libro de musica, At enim, ait, apud
antiquiores Græcos ne notam quidem dicunt musicam,
quæ theatri inserviret: totam scientiam illam Deo-
rum venerationi, & adolescentum institutioni impen-
sam fuisse. Omnis tunc musica in templis versabatur.
Cæterum nostris temporibus ejus musicæ, quæ ad dis-
ciplinam puerorum facit, nulla memoria, nulla cura:
omnes theatri inservientem amplectuntur. Qui ergo
vult musica rectè & cum judicio uti, is veterem modum
æmuletur. (l) Basilii Magni: Tanta melodiæ rectæ
differentia à turpi atque obscœna est, ut eam, quæ
nunc in usu est, non minus fugere debeatis, quam
rem aliquam turpissimam. (m) Athenæus in cœnis sa

l Basil. hom. de legendis Gentil. libris. m Athenæus lib. 14.

piantum : Musicam sanè veteres optimè noverunt ,
 ejusque leges non sunt prætergressi : nunc autem se-
 nio jam cunctis labescentibus depravati sunt musices
 numeri , & pro benignitate mollities , pro temperantia
 insolens audacia , ignavusque animi languor irrepsit :
 quæ mala magis posthac vigeant , nisi quispiam pa-
 triam musicam in pristinum splendorem asserat. (n)
 Sextus Empyricus : Musica vetus virilis erat , recens
 effracta & effœminata. Severinus (o) Boëthius : Amisit
 musica gravitatis & virtutis modum , ac penè in turpi-
 tudinem prolapsa , minimùm antiquam speciem servat.
 Iterum Athenæus : Modus Ionicus minimè floridus &
 lætus est , sed austerus , & durus ; in quo tamen de-
 prehendas elatum quidpiam generositatis non expers ,
 quamobrem amat concentum illum Tragœdia : nostra
 verò ætate Ionum mores delitiis sunt perditissimi , eo-
 rumque itidem cantus ab illo vetusto multum diversus.
 (p) Maximus Tyrius : Musica ut nunc est extenuato
 corpore incidens , pulchritudinem , & suavitatem il-
 lam veterem abiecit. Quapropter à lege propria defle-
 ctens calamitosa nobiscum efficitur , animumque tum
 publicè , tum privatim in perniciem trahit : relicta
 autem priori simplicitate , in levitatem fatuam abiit ,
 & ut verissimè dicamus , evasit in flagitium ; nam in
 theatris ac scenis corrupendæ Reipublicæ initium fe-
 cit. Cicero secundo de legibus : Assentior Platoni nihil
 tam facilè in animos teneros , atque molles influe-
 re , quam varios canendi sonos , quorum dici vix potest
 quanta sit vis in utramque partem. Civitatum hoc mul-
 tarum in Græcia interfuit antiquum vocum servare mo-
 dum , quarum mores lapsi ad mollitiem pariter sunt
 immutati cum cantibus : aut hac dulcedine corrupte-
 laque depravati , ut quidam putant : aut quod cum
 severitas eorum ob alia vitia cecidisset , tum fuit in au-

⁂ Sext. Empyr. l. 6. adv. Mathematicas. cap. 22. o Boëth. lib. 1. c. 1. Athenæ.
 lib. 14. p. Max. Tyr. ser. 11.

582 DE CANTU ECCLESIASTICO,
ribus, animisque mutatis etiam huic mutationi locus,
Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, lon-
gèque doctissimus, valdè hanc labem v. retur, negat enim
mutari posse musicas leges sine mutatione legum publi-
carum. Rursum Plutarchus in Laconicis Terpandrum,
Timotheum, ac Phrynidem mulctatos ab Ephoris enar-
rat, quod vel unam citharæ chordam addidissent, quam
& incidi jusserunt: aded non permittebant de veteri
musica aliquid immutari. Has veterum sententias ed-
libentius transcripsi, quo magis hodiernæ musicæ de-
plorabilis status innotescat. Fastidit ætas nostra con-
centum gravem, & stabilem, amatque modulos quos-
dam, quibus in frustra concisus cantus diffiliat, & ener-
vetur. Ipse cantus Ecclesiasticus quam à vero Grego-
riano dissimilis est! Aded verum est quod scribit (g) Xe-
nophon, ea quæ nova sunt, & ipso quasi in flore ve-
hementer in musicis celebrari.

IV. Sed revertor ad tonos, quos à gentibus deno-
minatos dixi, & cum earum moribus immutatos. Sunt
autem, quod attinet ad Ecclesiasticum cantum, octo,
Primus, tertius, quintus, & septimus dicuntur prin-
cipales, & authentici: Secundus, quartus, sextus, &
octavus inferiores & plagales nuncupantur. Authentici
supra finalem ascendunt usque ad diapason, & una tan-
tum voce descendunt: Plagales ascendunt supra fina-
lem usque ad diapenten, sive quintam; infra verò de-
scendunt usque ad diatessaron, sive, quartam. Qua-
tuor sunt chordæ finales tonorum, nam primus, & se-
cundus desinunt in lychano hypaton: tertius, & quar-
tus in hypate meson: quintus, & sextus in parhypate
meson: septimus, & octavus in lychano meson. Cum
autem omnis tonus plenam diapason contineat, atque
ea ex diapente, & diatessaron componatur: hoc discrimen est inter duos tonos in eadem chorda desinentes,
quod is qui authenticus est, plenam diapason habet su-

g Xenoph. lib. 1. Cyrpad.

pra finalem : plagalis verò habet quidem diapenten supra finalem, sed diateffaron quæ diapason complet sub finali collocatur. Legendi hac de re practici recentiores, atque inter cæteros doctissimus Glareanus, qui de modis musicis eruditè differuit in suo Dodecachordo : Itemque Franchinus Gafforius libro quarto musicæ instrumentalis, & in descriptione musicæ actionis : Petrus Pontius in dialogo de musica : Joseph Zerlinus, & Petrus Aron in harmonicis institutionibus : iterum Zerlinus lib. 6. supplementi musicalis, & in defensione quinti demonstrationum harmonicarum : Frater Angelus Minorita lib. 1. Floris Angelici : & Marchettus Patavinus in tractatu de cantu plano. Is autem tonus, quem nos primum dicimus, Dorius est antiquorum, ut musici communiter existimant, quod tamen non caret difficultate, quam tangit, sed meo iudicio non dissolvit præcitatatus Glareanus lib. 2. cap. 9. secundus Hypodorius, tertius Phrygius, quartus Hypophrygius, quintus Lydius, sextus hypolidius septimus Mixolydius, sive lydius mixtus. Octavo carebant antiqui, nam revera mixolydius plagalem, seu collateralem non sustinet modum: gravius enim tetrachordum illius cum gravissimo Dorii conjunctum est. Verum de singulis tonis, eorumque constitutione, & proprietatibus uberius infra disseremus, si prius dubitatio quædam soluta fuerit, quæ non indigna videtur solerti discussione.

V. Nam si primus noster modus Dorius est antiquorum, si Phrygius idem ac tertius, & sic de cæteris : cur non eisdem pariunt effectus ? Cur non iisdem sonantibus modis & tranquillari animum, & commoveri sentimus ? Possem equidem respondere non omnes antiquos musicos & cantores hos admirabiles effectus edidisse ; sed eos tantum, qui in hac disciplina peritissimi fuissent, qui cum rari semper fuerint, ita non desunt etiam hac tempestate, qui cum veteribus comparari possint. Satius est tamen fateri id quod verissimum est, priscos illos

modos nos nescire, illudque in primis, in quo maxime excelluerunt. Errant itaque toto cœlo, qui generum illorum differentias ignorantes, acumen tantum, & gravitatem sonorum considerant. Non enim, ut hoc utar exemplo, Doricæ harmoniæ præstabit effectus omnis cantus à Iychano meson usque ad Paraneten protensus, nisi etiam præter suæ octavæ compositionem alia quædam habeat ad excitandos affectus requisita. Sunt autem quatuor, ni fallor, hæ conditiones, quibus positis musica proculdubio inducet hominem in varios affectus, & commotiones. Prima conditio est, ut harmonia ex vocibus, & sonitu proveniens juxta toni exigentiam rectè ordinetur. Secunda ut numerus musicus, quo modulationis totius series à gravi in acutum, & ab acuto in grave procedit qualitati verborum, & toni accommodetur. Hic est numerus, quem vulgus vocat aërem cantionis, de quo Poëta. *Numeros memini, si verba tenerem.* Tertia ut ipsa verba talia sint, quæ mentem percellere, & commovere possint. His adjungebant antiqui totius corporis motus, ac gestus patheticos ad excitandos affectus aptissimos. Quarta tandem, ut qui musicos concentus audit, non tam aurem quam rationem adhibeat, uti docet (r) Boëtius, sitque aptus & dispositus ad musicæ effectus recipiendos. Fit enim quandoque, teste Divo (f) Bonaventura, ut propter pravam audientis dispositionem quæ musica invenit tristem, reddat tristiore: & quem lætum, lætorem. Istæ conditiones si ad toni systema adjiciantur, efficient, ut puto, musicam nostram veteri non inferiorem: alioquin omnes affectus in omnibus tonis confusi, singulisque permixti sunt pro varietate modi procedendi, ut (t) Keplerus observat. Non possum hoc loco quorundam errorem dissimulare, qui suæ inscitiz frivolum prætendentes excusationem, aiunt

r Boëth. lib. 1. c. 9. f Bonaven. prolog. in Thren. t Kepler. tract. 3. harmon. cap. 15.

musicam nostram insignes illos effectus, quos in veteri admiramur, operari non posse, quia omnis musica nostra in genere Diatonico est; antiqui autem Enharmonico, & Chromacico utebantur, quæ cantus genera jampridem antiquata ad mentes hominum subito commovendas aptiora erant. De triplici hoc genere differunt antiqui Musici Aristoxenus, & Nicomachus Gerasenus in suis Harmonicis institutionibus, Euclides item, & [u] Theo Smyrnæus, & ex ipsis alii recentiores. Porro genus Enharmonicum illud dicitur, quod pluribus spatiis, & angustioribus separatur: cantatur autem per diesim & diesim, & ditonum. Chromaticum autem per duo inæqualia semitonia, & trihemitonium constans ex tono, & semitonio minori conscendit. Diatonicum vero per duos tonos, & semitonium naturaliter procedit. Hoc postremum aliis generibus dignitate, & efficacia præeminet; & sine ejus mixtura reliqua duo subsistere nequeunt; atque ideo supradictam opinionem mirabiliores musicæ effectus Chromatico, & Enharmonico generi tribuentium damnat, ac pluribus confutat Joseph (x) Zerlinus excellentissimus musicorum. Accedit ad rationem experientia: nam Enharmonicum ob nimiam difficultatem, Chromaticum ob nimiam molliem jampridem ab usu recessit, ut docet (y) Macrobius. Plato quoque antiquissimus Philosophorum solo Diatonico utebatur, quod & mundanæ musicæ adscripsit. [z] Plutarchus repudiatum asserit Enharmonicum genus, quod sensui ingratum foret. Aristoxenus initio libri primi veteres solo genere enharmonico usos esse perperam asserit, cætera neglexisse vel ignorasse, de quo acriter reprehenditur à Proclo lib. 3. in Timæum Platonis. Damascius in vita Isidori Philosophi apud (a) Photium, Natus, inquit, ad musicam Asclepiodorus deperditum tamen Enharmonicum genus

u Theo lib. 2. Math. cap. 9. & seqq. x Zerlin. par. 2. c. 9. y Macrobi. in Somn. Scip. lib. 2. c. 4. z Plutarch. lib. de musica. a Photius Cod. 242.

non potuit revocare, quamquam alia duo cantus genera rescinderet, & reprimeret, alterum Chromaticum appellatum, alterum diatonicum: harmoniam tamen non invenit, quamvis magades mutarit, & transposuerit non minus quam viginti duas: Sunt autem magades instrumenta musica tabula quadrata repanda, quæ in se recipit chordas, & efficit sonum. Dicitur etiam magadium ea pars lyræ, in qua plectrum illiditur, ubi scilicet percussio chordarum fit manu dextera, ut Budæus notavit. Vide Suidam verbo *μαγὰς*. Aristoteles item solum genus diatonicum commendat: & tamen musicam illorum temporum mirabilem fuisse exempla crebra testantur. Servanda igitur est cujusque modi proprietas: nam ut verbis utar [b] Plutarchi, si musicæ peritiæ accedat facultas judicandi, his præditum constat perfectum musicum fore. Qui enim novit Doricum tonum, neque tamen judicare potest ubi is propriè, & convenienter usurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium ejus servabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum desinentiam confundentes, solidam enervantes concinnitatem, ut auribus gratificentur. Sic fit ut eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed jam tractatum ad singulos tonos conferamus.

§. IV.

*De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus.
Quædam de cantu Gregoriano.*

I. **P**rimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorium.
Hic à Platone, & Aristotele cæteris omnibus præ-
Plutarch. lib. de musica.